

VEDECKOTECHNICKÝ POKROK A SOCIALIZMUS

I. E. RUBCOV, Naučno-techničeskij progres v uslovijach razvitogo socialističeskogo obščestva. Moskva 1975, 245 s.

V súčasnom svete sa veda a technika stali významnými faktormi, bez ktorých nie je mysliteľný ďalší rozvoj spoločnosti a ľudskej osobnosti. Avšak človek si uvedomuje, že vedeckotechnický rozvoj má svoju kladnú i zápornú stránku; na jednej strane uľahčuje, zlepšuje životné podmienky človeka, rieši mnohé jeho materiálno-technické problémy, s ktorými dlhé storočia zápasil, ale na strane druhej skrýva sa v ňom potenciálne nebezpečenstvo, že sa zneužíva proti samému človeku. Tento fakt vyplýva zo skutočnosti, že v súčasnom svete výsledky vedeckého a technického výskumu majú dôležitý nielen ekonomický, ale aj politický význam. Preto sú dnes výskumy vedy a techniky miestom, kde úporne zápasia obe principiálne rozdielne sociálno-ekonomické systavy: kapitalistická a socialistická.

Doteraz sme sa v našej literatúre väčšinou uspokojovali s konštatovaním, že socialistická spoločnosť vytvára najoptimálnejšie podmienky pre pozitívny rozvoj vedeckotechnickej revolúcie. Avšak stále naliehavejšie sa pociťuje potreba skonkretnenia tohto i keď pravdivého, ale všeobecného tvrdenia. Do popredia sa dostáva otázka poukázať na spôsoby a cesty, ktorými sa ubera vedeckotechnický rozvoj v podmienkach socializmu. Na túto a podobné otázky sa pokúsil odpovedať sovietsky filozof — ekonóm I. E. Rubcov vo svojej knihe *Vedeckotechnický pokrok v podmienkach rozvítej socialistickej spoločnosti*, ktorá vyšla v Moskve roku 1975. Hneď na začiatku možno povedať, že kniha neprináša rozsiahle teoretické úvahy o tejto problematike. Teoretickú strohosť však nahrádza množstvo konkrétnych faktov, štatistík a pod., na ktorých autor

najlapidárnejšie ukazuje a potvrdzuje rozvoj vedy a techniky v podmienkach socializmu. Kniha je skromná na vlastné autorove názory, a pokiaľ ide o teóriu, podáva skôr prehľad diskusií, polemík a názorov o problematike vedeckotechnickej revolúcie v Sovietskom zväze. Tento fakt však neznižuje hodnotu knihy, ale naopak, pomáha čitateľovi orientovať sa v zložitej teoretickej problematike prv, ako sa oboznámi s konkrétnymi štatistickými údajmi. Kniha sovietskeho autora môže slúžiť aj ako podkladový materiál pre všetkých, ktorí chcú mať prehľad o tejto problematike a jej konkrétnom rozvoji v ZSSR.

Autor v podtexte celej práce niekoľko ráz upozorňuje čitateľa, že proces vedeckotechnického pokroku v podmienkach socialistickej výstavby sa rozpadáva na mnoho samostatných problémov, na ktoré treba odpovedať: miesto robotníckej triedy a inteligencie v procese výstavby socializmu a komunizmu, vzájomný vzťah vedy a techniky a podmienky premeny vedy na výrobnú silu, charakter požiadaviek vedeckotechnického rozvoja na rozvoj osobnosti, zvýšenie tvorivej aktivity sovietskeho ľudu ako hybnej sily vedeckotechnického procesu a ďalšie. Rubcov tým akcentuje myšlienku, že vedeckotechnický pokrok vyvoláva v socialistickej spoločnosti mnohé sociálne zmeny. Na tento fakt upozornil už 24. zjazd KSSZ, ktorý vo svojej rezolúcii konštatoval, že v procese komunistickej výstavby, v podmienkach rozvoja vedeckotechnickej revolúcie vznikajú významné sociálne zmeny: zvyšuje sa profesionálna príprava a odbornosť robotníkov a roľníkov, vzrastá ich vzdelanie a kultúra, postupne sa vyrovnávajú podmienky práce a života medzi mestom a de-

dinou, zvyšuje sa počet inteligencie, predovšetkým vedeckotechnickej.

Vedeckotechnický pokrok je významnou súčasťou pokroku spoločnosti. Sociálny obsah pojmu „vedeckotechnický pokrok“ je určený charakterom spoločenského systému, v ktorom sa tento jav vyvíja. Je známu skutočnosťou, že charakter vedeckotechnického pokroku, jeho sociálny dosah nie je rovnaký v kapitalizme a v socializme. Podľa autora existuje síce niekoľko všeobecných, vnútorných zákonov vedeckotechnického vývoja, ktoré platia pre kapitalizmus i socializmus, ale hlavné zákony vývoja ľudstva, ktoré dovoľujú pochopiť spoločenský význam tohto vývoja, sú rozdielne v každom type spoločenských vzťahov. Rubcov núti čitateľa zamyslieť sa a predovšetkým hodnotiť toto konštatovanie, lebo mu poskytne štatistické údaje, ktoré potvrdzujú, že plánovaný rozvoj vedy a techniky v socializme skutočne prispieva k rozvoju národného hospodárstva a k celkovému zvyšovaniu životnej úrovne sovietskych ľudí.

Sovietsky autor si pokladá za povinnosť ujasniť a obsahovo vymedziť základnú terminológiu vedeckotechnickej problematiky, ktorá sa dnes používa nielen v populárnej, ale často aj v odbornej literatúre v rôznych variantoch a významoch. Upozorňuje, že často sa zamieňajú pojmy „technický pokrok“, vedeckotechnický pokrok“ či „vedeckotechnická revolúcia“ alebo „súčasná vedeckotechnická revolúcia“, pričom nejde o synonymá. Po dialógu so sovietskymi a zahraničnými sociológmi marxistami a obhajobe svojich názorov prichádza Rubcov k záveru, že z používaných termínov je termín „vedeckotechnický pokrok“ obsahovo najširší, lebo dokáže zahrnúť náplň všetkých spomínaných pojmov. Sám autor hovorí o vedeckotechnickom pokroku: „... zahrnuje postupne tak kvantitatívne zmeny vo vede a technike výroby (evolučná forma vedeckotechnického pokroku), ako aj kvalitatívne zmeny, skoky (revolučné štádium vedeckotechnickej revolúcie) ... Vedeckotechnický

pokrok zahrnuje vedeckotechnickú revolúciu ako svoj zvláštny stav, ako fázu rozvoja, ako jednu zo svojich foriem... Vedeckotechnická revolúcia je jednou z významných foriem vedeckotechnického pokroku, jeho „jadro“, kvalitatívny skok v pokrokovom vývoji vedy a techniky“ (s. 10–11). Aj keď nemožno jednoznačne súhlasiť s týmto konštatovaním (revolučnosť súčasného vedeckotechnického pokroku podstatne vplýva na perspektívu vývoja tohto fenoménu), treba oceniť, že autor správne vystihol slabé miesto v súčasných diskusiách o tejto problematike. Je nepochybné, že tieto terminologické problémy a definície skúmaného javu provokujú ďalšie metodologické otázky: otázku podstaty vedeckotechnickej revolúcie, ako aj otázku o začiatku vedeckotechnického procesu. Možno len súhlasiť s autorovým tvrdením, že podstatu vedeckotechnickej revolúcie treba hľadať v zmene miesta človeka v materiálnej výrobe, lebo vedeckotechnická revolúcia je len kvalitatívna zmena vo výrobných silách, avšak hlavnou výrobnou silou bol a ostane človek, výrobca materiálnych bohatstiev.

Hlavným zámerom autora pri písaní knihy bolo, ako o tom hovorí aj jej názov, poukázať na proces zjednotenia výsledkov vedeckotechnickej revolúcie s prednosťami socialistického hospodárstva. Treba povedať, že socializmus predpokladá všestranný a harmonický vývin ekonomických, sociálno-politických i kultúrnych podmienok života človeka, teda vytvára objektívne podmienky pre úspešné budovanie komunizmu. Avšak zvyšovanie materiálnej a kultúrnej úrovne národa možno zabezpečiť aj v socializme len na základe vysokého tempa socialistickej výroby, zvyšovaním jej efektívnosti a rastom produktivity práce.

Preto sú socializmus a vedeckotechnická revolúcia nerozlučne späté. Technický pokrok v socializme možno pokladať za súčasť sociálneho pokroku a „moment začlenenia technického pokroku do sociálneho možno označiť ako kulmináciu ich dialektickej jednoty, v ktorej určujúca, vedúca

úloha patrí druhému, t. j. sociálnemu pokroku" (s. 25) — konštatuje autor, pričom najviac akcentuje myšlienku, že v socializme sociálny a vedeckotechnický pokrok sú jednosmerne zamerané za vytvorenie novej komunistickej spoločnosti. A práve tento plánovaný charakter sociálneho i vedeckotechnického pokroku je významným faktorom, ktorý prispieva k pozitívnemu a maximálnemu využitiu poznatkov vedy a techniky. Socialistický spoločenský systém v plnej miere využíva a rešpektuje prognózy vedy a aj sám napomáha jej zrýchlený rozvoj. Významným faktom zostáva, že pri riešení troch hlavných úloh komunistickej výstavby — vytvorenie materiálno-technickej základne komunizmu, pretvorenie socialistických spoločenských vzťahov na komunistické, formovanie nového človeka — nemožno nedoceniť úlohu vedy a techniky. Preto napr. roku 1969 sovietska vláda schválila Uznesenie o Hospodárskom výbore pri Zväze ministrov ZSSR o vede a technike, ktorý je všezväzovým orgánom, kompetentným zabezpečovať v súlade s direktívami strany a vlády realizáciu jednotnej hospodárskej politiky v oblasti vedeckotechnického pokroku a všestranného využitia výsledkov vedy a techniky v národnom hospodárstve.

Pri riešení danej problematiky Rubcovovi nie je a ani nemôže byť irelevantná základná otázka súčasnej vedeckotechnickej revolúcie — premena vedy na výrobnú silu. Po ujasnení definície vedy a techniky, pričom prvú definuje ako významný element duchovnej kultúry, vyššiu formu ľudského poznania... ktorého pravdivosť dokazuje spoločenská prax (s. 90), a druhú ako materializované poznanie, analyzuje autor proces premeny vedy na výrobnú silu. Tento proces prebieha podľa Rubcova v dvoch smeroch: 1. materializáciou, spredmetnením jej poznatkov v technike a technológii výroby; 2. prostredníctvom nositeľov výrobnnej sily, t. j. bezprostredných pracovníkov výroby, robotníkov, roľníkov, inteligencie, ktorých vedecké poznatky sa stávajú stálym prvkom v ich

kvalifikácii. Autor ďalej zdôrazňuje: „Všestranná a úplná premena vedy na bezprostrednú výrobnú silu sa uskutoční vtedy, keď bude definitívne prekonaný rozdiel medzi fyzickou a duševnou prácou, keď materiálna výroba bude založená úplne na vedeckej a inžinierskej práci" (s. 105). Výrobná sila vedy sa stelesňuje (realizuje) v nástroji práce (technika), v predmetoch práce (suroviny a materiál) a vo vedeckovýrobnej kvalifikácii pracovníkov výroby. Rubcov potom podrobne analyzuje základné smery vedeckotechnického pokroku v podmienkach socializmu, ktoré vidí v automatizácii výroby a rozvoji kybernetiky, v chemizácii národného hospodárstva a v rozvoji atómovej a termojadrovej energie.

Všetky úvahy o rozvíjaní a urýchľovaní vedeckotechnickej revolúcie by boli zbytočné a nereálne, keby sa nepočítalo s hlavným iniciátorom tohto procesu — s človekom. Vzťah medzi človekom a vedeckotechnickým vývojom je bytostne dialektickým vzťahom: rozvoj životných podmienok človeka je možný len na základe rozvoja vedy a techniky a vedeckotechnický pokrok môže byť úspešný jedine vtedy, keď sám človek sa bude usilovať o tento rozvoj ďalším zvyšovaním svojej kvalifikácie. Preto aj Rubcov venuje posledné dve kapitoly svojej knihy problematike vplyvu vedeckotechnického rozvoja na kvalifikáciu pracovníkov a problematike vedeckotechnickej tvorby pracujúcich a jej úlohe pri urýchlení vedeckotechnického vývoja. Zaujímajú ho otázky intelektualizácie práce, problematika tvorivej aktivity mas a význam rozšíreného odovzdávania skúseností.

Možno povedať, že Rubcovova kniha prináša veľa zaujímavých a podnetných myšlienok a jej štúdium značne pomôže každému, kto sa zaujíma o riešenie teoretických i praktických otázok vedeckotechnickej revolúcie, o tento aktuálny problém našich čias.

Barbora Hlavová